

## PAPER DETAILS

TITLE: QUINE'IN DOGALLASTIRILMIS EPISTEMOLOJISININ NORMATIFLIGI ÜZERINE

AUTHORS: Mahmut ÖZER,Eylem Yenisoy SAHIN

PAGES: 17-38

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/804058>

# QUINE'IN DOĞALLAŞTIRILMIŞ EPISTEMOLOJİSİNİN NORMATİFLİĞİ ÜZERİNE

Mahmut ÖZER\*  
Eylem YENİSOY ŞAHİN\*

## ÖZET

*Doğallaştırılmış epistemolojinin normatifliği çağdaş epistemolojide çok tartışılan konulardan birisidir. Biz bu çalışmada önce doğallaştırılmış epistemoloji yaklaşımının normatiflikle ilişkisini ortaya çıkarmak amacıyla doğallaştırılmış epistemolojinin temelini atıldığı "Epistemology Naturalized" makalesinin bir çözümlemesini yapıyoruz. Daha sonra doğallaştırma ile epistemolojinin normatifliğinin ortadan kalktığını ya da tam tersine korunduğunu savunan kimi bilgi kuramcılarının argümanlarını karşılaştırıyor ve Quine'in yapıtlarında yer alan görüşleri esas alarak doğallaştırılmış epistemolojinin koşullu ya da hipotetik olarak normatif olduğunu savunuyoruz.*

**Anahtar Kelimeler:** Quine, doğallaştırılmış epistemoloji, normatiflik, inanç, gerekçelendirme, koşullu normatiflik.

## (On the Normativity of Quine's Naturalized Epistemology)

## ABSTRACT

*Normativity of naturalized epistemology is one of the most extensively and hotly debated topics in contemporary epistemology. In order to reveal the relationship between normativity and naturalized epistemology, we firstly conduct an analysis of "Epistemology Naturalized," the article on which the naturalized epistemology was founded. Then we compare the views which argue that normativity goes by the board with those which defend that normativity is conserved if epistemology is naturalized. Finally, based especially on Quine's own views, we argue that naturalized epistemology is hypothetically normative.*

**Keywords:** Quine, naturalized epistemology, normativity, belief, justification, hypothetical normativity.

---

\* Aksaray Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü öğretim üyesi.

\* Aksaray Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü öğretim üyesi.

**FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2015 Güz, sayı: 20, s. 17-38**

**ISSN 1306-9535, [www.flsfdergisi.com](http://www.flsfdergisi.com)**

## **Giriş**

Quine'in "Epistemology Naturalized" başlıklı makalesinin epistemoloji literatüründe güçlü ve kalıcı bir iz bıraktığına şüphe yoktur. Bu makale ile ilgili en önemli tartışma konularından birisi epistemolojinin doğallaştırılmasının onun normatifliğini nasıl etkileyeceği olmuştur. Kimi bilgi kuramcıları, doğallaştırmanın, epistemolojinin normatifliğine önemli ölçüde zarar vereceği ve epistemolojiyi yalnızca betimleyici bir etkinliğe dönüştüreceği endişelerini dile getirmişlerdir.

Bilginin klasik ya da üçlü tanımına göre bir konuda bilgi iddiasında bulunabilmemiz için inançlarımızın doğru ve gerekçelendirilmiş olması zorunludur. Pek çok bilgi kuramcısına göre epistemolojinin normatifliğini belirleyen esas unsur gerekçelendirilmedir. Zira doğru bir inanç ancak uygun bir biçimde gerekçelendirildiği zaman bilgi statüsüne yükselir; başka bir deyişle daha değerli hale gelir. Gerekçelendirme, inançlarımızı niteliksel olarak dönüştürmekte ve gerekçelendirilmiş inançlar eylemlerimize, gerekçelendirilmemiş olan inançlarımızdan farklı bir biçimde yön vermektedir. Bize göre, bilginin ne olduğunu anlamaya ve açıklamaya çalışan bilgi kuramı ister geleneksel biçimde yapılsın ister Quine'in önerdiği gibi bilimlerle güçlü bir işbirliği içinde doğallaştırılarak yapılsın en azından hipotetik ya da koşullu olarak normatiftir.

Birinci bölümde "Epistemology Naturalized" makalesini esas alarak Quine'in doğallaştırılmış epistemoloji anlayışını ve bu anlayışın normatiflik ile ilişkisini ortaya koyacağız. Ayrıca epistemolojinin doğallaştırılmasının onun normatif gücünü ortadan kaldırdığına dair kimi eleştirileri ve bu eleştirilere karşı çıkan bazı bilgi kuramcılarının görüşlerini ele alacağız. İkinci bölümde ise Quine'in normatiflik konusunda eleştircilerine karşı yapmış olduğu doğrudan itirazları ve doğallaştırılmış epistemolojinin normatif yanları ile ilgili onun yapıtlarında yer alan görüşleri ortaya koyduktan sonra Quine'in doğallaştırılmış epistemolojisinin koşullu ya da hipotetik olarak normatif olduğunu savunacağız.

## **Quine'in Doğallaştırılmış Epistemolojisi Normatif midir?**

"Doğallaştırma" çağdaş felsefede önemli bir eğilimdir. Bu eğilime göre, genel olarak felsefe teorilerinin bilimsel bulgularla uyumlu olması sağlanmalıdır. Özel olarak epistemoloji alanında ise doğallaştırma, bilimle uyumlu olmanın ötesinde, bilginin doğasını araştırırken bilimden daha çok yararlanılmasının ve bilime çok daha güçlü bir rol verilmesinin kaçınılmaz olduğunun ilan edilmesidir. Epistemolojinin doğallaştırılması yönünde en önemli girişimlerden biri kuşkusuz Quine'inkidir.

Quine'ın iki önemli epistemolojik tespiti vardır: Kartezyen kesinlik arayışından vazgeçilmeli<sup>1</sup> ve doğa bilimlerinin bilgisinin dolaylı olarak deneyimden geldiği iddiası reddedilmelidir.<sup>2</sup> Birinci iddiaya göre, Quine bakımından, kesin bilgi mümkün değildir. İkincisine göre ise, deneyimciliğin “bilim için delil olan her ne varsa bu duyumsal delildir” ilkesi geçerliliğini korurken,<sup>3</sup> bilimsel bir iddia ya da teoremin kendisinin dolaylı olarak gözlem ya da deneyle temellendirilebileceği görüşü geçerliliğini yitirmiştir. Quine bilim ve onun delili olan gözlem arasındaki ilişkiyi açıklamada yeni bir perspektif sunmaktadır: Her cümle değil ancak “gözlem cümlesi” bir dilin doğrudan deneyimle ilişkili olduğu cümledir.<sup>4</sup> Gözlem, bilimsel teorilere ancak gözlem cümlesi dolayısıyla delil olur.

Quine bilginin nasıl (hangi kaynakla) mümkün olduğunu, bir inancın bilgi statüsünde görülmesi için gereken koşulların neler olduğunu sorgulamaz. Aslında onun yapmak istediği, tüm bu gelenekselci soruların var olan bilgi pratiğinden bağımsız, onları aşarak yanıtlanamayacağını göstermektir. Epistemolojik olarak yapılması elzem olan “bilimin gerçekte nasıl geliştiğinin ve öğrenildiğinin keşfidir,”<sup>5</sup> yani hâlihazırda nasıl biliyor olduğumuzun ortaya konulmasıdır. Epistemolojinin psikolojiden “özgürce yararlanma” olanağının önemi bu bağlamda düşünülmelidir.<sup>6</sup> Quine’a göre “bir kişinin kendi dünya resmine ulaşmak için duyumsal alıcılarının uyarılmasından başka takip edeceği bir mecra yoktur.”<sup>7</sup> Epistemolojinin amacı “insan özne[ye]” gelen “yetersiz girdi ve oldukça yoğun çıktı” arasındaki ilişkiyi, yani teori ve delil arasındaki ilişkiyi, “bir kimsenin doğa teorisinin hangi yollarla eldeki delili aştığını görmektir.”<sup>8</sup> Quine işte bu bağlamda epistemolojinin, “insan özne[nin]” bilişsel süreçlerini araştıran “psikolojinin ve dolayısıyla doğa bilimlerinin bir alt bölümü” konumunda olduğunu bildirir.<sup>9</sup>

<sup>1</sup> W.V. Quine, *Pursuit of Truth*, Harvard University Press, USA, 1992, s. 19.

<sup>2</sup> W.V. Quine, “Epistemology Naturalized,” *Ontological Relativity and Other Essays* içinde, Columbia University Press, New York ve Londra, 1969, s. 74.

<sup>3</sup> a.g.e., s. 75.

<sup>4</sup> W.V. Quine ve J.S. Ullian, *The Web of Belief*, McGraw-Hill Inc., USA, 1978, s. 28. Örneğin “kedi hasırın üstündedir” bir gözlem cümlesiyken “benim kedim hasırın üstündedir” bir gözlem cümlesi değildir. Çünkü tanıklar gördükleri kedinin kimin kedisi olduğunu bilmeyebilir ama bir kedinin hasırın üstünde oluşu aynı dili konuşanların hepsi tarafından onaylanacaktır. (a.g.e., s. 24.) Ayrıca herhangi birinin acı içinde olduğunu bildirmesi de gözlem cümlesi değildir, çünkü bu gibi cümlelerin doğruluğu çoklu tanıklıklara dayanmaz. (a.g.e., s. 34.)

<sup>5</sup> Quine, “Epistemology Naturalized,” s. 78.

<sup>6</sup> a.g.e., s. 83.

<sup>7</sup> a.g.e., s. 75.

<sup>8</sup> a.g.e., s. 83.

<sup>9</sup> a.g.e., s. 82.

Jaegwon Kim, Quine'in bu bildiriminin ve teori için delili duyumsal verilerde aramasının geleneksel epistemolojiye zarar vereceğini düşünür. Ona göre Quine, epistemolojiyi "bilişsel süreçlerin deneysel psikolojisi çalışmasına"<sup>10</sup> dönüştürerek "gerekçelendirme merkezli epistemoloji yerine" yalnızca nedensel ilişkileri açıklayan yasalara dayanan "insanın bilme yetisinin betimsel bilimini" yerleştirmektedir.<sup>11</sup> Kim'in yorumuna itiraz eden Richard Foley, önce Quine'in epistemolojiyi "psikolojinin bir alt bölümü" olarak nitelendiren bildiriminin "şok edici" etkisini, onun "şok edici aforizmalara düşkünlüğü" mazereti ile hafifletmeye çalışır.<sup>12</sup> Ama bundan daha önemlisi, Quine'in epistemoloji ve bilimi birbirinden apayrı disiplinler olarak değil onları birbiriyle devamlılık ilişkisi içinde olan bir bütün olarak gördüğünün farkında olunmasıdır. Quine'in epistemolojiyi "bilim[ler]in bir parçası olarak gördüğü" söylenebilir, fakat onun epistemolojiyi "tikel bir bilim olarak psikolojinin bir alt bölümü olarak gördüğünü söylemek abartılıdır."<sup>13</sup>

Foley'in belirttiği gibi, Quine'in bir sözüne dayanarak, onun epistemolojiyi yalnızca psikolojinin alanı içine hapsettiği sonucunu çıkarmanın doğru olmadığını düşünüyoruz. Zira epistemolojik sorunların çözümü için Quine'in gösterdiği tek adres psikoloji değildir. Amaç bilim ve gözlem arasındaki ilişkiyi çözmekse, "gözlemle ilişkisini anlamaya çalıştığımız bilim tarafından sağlanan da dahil olmak üzere eldeki her bilgi" hedefimize ulaşmamıza yardım edecek bir araçtır.<sup>14</sup> Başka bir deyişle, epistemolojik sorun ("nasıl biliriz?") hem psikolojinin sağladığı olanaklardan yararlanarak hem de herhangi bir doğa biliminde bir bilgiye nasıl ulaşıldığı araştırılarak çözümlenebilir.

Epistemolojinin temel amacını teori ve delil arasındaki ilişkiyi çözümlemek olarak gören Quine, epistemolojinin "psikolojinin ve dolayısıyla doğa bilimlerinin bir alt bölümü olarak [...] fiziksel bir insan özne" üzerinde odaklanıp yeni bir çerçevede etkinliğini sürdürmesinin "daha yararlı" olacağını düşünür.<sup>15</sup> İnsanın bilişsel sürecine dair psikolojinin ulaştığı sonuçlar kuşkusuz epistemolojinin amaçları açısından görmezden gelinmemesi gereken yararlanılabilecek verilerdir. Bredo C. Johnsen'in

<sup>10</sup> Jaegwon Kim, "What Is 'Naturalized Epistemology?'" *Philosophical Perspectives*, 2, (Epistemology) 1988, s. 387.

<sup>11</sup> a.g.e., s. 388.

<sup>12</sup> Richard Foley, "Quine and Naturalized Epistemology," *Midwest Studies in Philosophy*, 1994, sayı 19, s. 248.

<sup>13</sup> a.g.e., s. 249.

<sup>14</sup> Quine, "Epistemology Naturalized," s. 76.

<sup>15</sup> a.g.e., 82.

dediği gibi aslında Quine'ın teklif ettiği, epistemolojinin işlevini ortaya koyarken, psikolojinin olası katkılarına dikkat çekmektir.<sup>16</sup>

Quine da doğallaştırılmış epistemolojinin özelde psikoloji ve genelde doğa bilimine indirgenmediğinin altını çizer. Ona göre doğabilimleri ve epistemoloji arasındaki ilişki karşılıklı bir içerme ilişkisidir.<sup>17</sup> Hem epistemoloji hem de psikoloji ve diğer doğa bilimleri, tıpkı bir insan öznenin kendini ya da kendi bedenini kendi verilerinden tasarlaması gibi, uyarılardan belirli tasarımlara ulaşma işidir. İlkinin uyarısı doğa bilimlerindeki bilginin gelişim ve değişim olayları iken, ikincisinininki doğrudan doğa olaylarından gelen uyarılardır. Bu bakımdan bilim belirli verilerden bir sonuca varırken, epistemoloji tam da bilimin bu edimine bakarak onun bu sonuca nasıl ulaştığına dair bir belirleme yapar. Epistemoloji kendine bilimi veri alırken, bilim epistemolojinin tarif ettiği sürecin bir uygulamasıdır; başka bir ifadeyle bilim epistemolojinin bulgularından faydalanan, bu bulguların gözlemlenebildiği, test edilebildiği yerdir. Bu anlamda karşılıklı olarak birbirini içerirler.

Quine'ın doğallaştırma girişiminin epistemolojinin, bilimin nasıl çalışması gerektiğine dair kural koyucu pozisyonunu (eğer böyle bir pozisyonu var idiyse) kaybetmesine yol açtığı düşünülebilir. Nitekim Kim'e göre, Quine'ın doğallaştırması ile epistemoloji yalnızca bilimin yaptığı tasarımlama işini betimleme görevini üstlenmiş olur.<sup>18</sup> Ancak Foley, Quine'ın doğallaştırılmış epistemolojisinin işinin yalnızca bilimsel etkinliğin betimlenmesi olmadığını, daha çok doğru öndeyide bulunmak için etkili araçları/metotları belirlemek olduğunu ileri sürer.<sup>19</sup> Foley'in Quine tarafından epistemolojiye doğa bilimlerini betimlemenin dışında bir ödev yüklendiği tespiti yerindedir. Zaten Quine *Pursuit of Truth*'ta epistemolojiye doğa bilimlerini izlemeksizin gerçekleştireceği bir işlev tanımlar, bu "teorilerin öndeyilerle test edilmesidir."<sup>20</sup> Ona göre epistemoloji bu alanda konuşurken bağımsızdır, hatta doğa bilimlerine yol gösterici bir fonksiyona sahiptir. *The Web of Belief*'te ise J.S. Ullian ile birlikte bu öndeyilerin ifade biçimi olan hipotezi oluşturma koşullarının ve bir hipotezin nasıl test edilmesi gerektiğinin analizini yaparlar. Paul Roth'a göre, bu Quine'ın doğallaştırılmış epistemolojisinin, bilimin yalnızca betimsel sonuçlarını

<sup>16</sup> Bredo C. Johnsen, "How to Read 'Epistemology Naturalized,'" *The Journal of Philosophy*, Vol. 102, No. 2, 2005, s. 88.

<sup>17</sup> Quine, "Epistemology Naturalized," s. 83.

<sup>18</sup> Kim, "What Is 'Naturalized Epistemology?'" s. 389.

<sup>19</sup> Foley, "Quine and Naturalized Epistemology," s. 249.

<sup>20</sup> Quine, *Pursuit of Truth*, s. 1.

değil aynı zamanda pratiklerini de kapsadığını, dolayısıyla yalnızca bir betimleme etkinliğine indirgenmiş olmadığını gösterir.<sup>21</sup>

Quine'ın doğallaştırılmış epistemolojisi üzerine yürütülen en önemli tartışmalardan biri "epistemolojinin normatifliği" sorunudur. Bu tartışmanın ana eksenini bilginin "gerekçelendirme" unsuru oluşturur.

Epistemoloji genel olarak bilginin imkânı, doğası ve kaynağı tartışmalarının yürütüldüğü bir felsefe disiplini. 20. yüzyılda ise epistemolojinin temel ilgi odağı bilginin analitik tanımını verme ve kavramsal bileşenlerinin açıklaması olarak belirginlik kazanmıştır.<sup>22</sup> Bu tartışmaya kaynaklık eden tanım, Platon'un *Theaitetos* diyalogunda bilginin ne olduğu sorusuna verilen üçüncü yanıtıdır: "kanıta (logos) dayanan doğru sanı bilgidir; bu kanıttan yoksun olanın ise bilgi ile hiçbir ilgisi yoktur."<sup>23</sup> Bu tanıma göre "gerekçelendirme" bilginin olmazsa olmazıdır, gerekli koşuldur. Her ne kadar Platon, Sokrates'in ağzından, bu tanımın eksik olduğunu ileri sürse de epistemoloji literatüründe en çok kabul gören temel bilgi tanımı budur: bilgi gerekçelendirilmiş doğru inançtır. Edmund L. Gettier ile birlikte bu tanımın üç unsurunun (inanç, doğruluk ve gerekçelendirme) bilginin gerekli koşulu olsa da yeterli koşulu olamayacakları görüşü tartışılmaya başlar.<sup>24</sup> Bu sarsıcı uyarıdan sonra çağdaş epistemoloji tartışmalarını yönlendiren temel kavram "gerekçelendirme" olur.

"Gerekçelendirme" epistemolojiyi normatif kılan unsur olarak görülür. Örneğin Kim'e göre şu iddiaların ancak detayları üzerinde bir tartışma yürütülebilir:

"[G]erekçelendirme epistemoloji geleneğimizin merkezi bir kavramıdır; bu kavram, bu gelenek içinde anlaşıldığı üzere normatif bir kavramdır ve bunun sonucu olarak epistemolojinin kendisi, esas olarak gerekçelendirilmiş inancın koşullarını sistematik bir biçimde çalışmayı amaç edinen normatif bir araştırmadır."<sup>25</sup>

Laurence Bonjour ise geleneksel epistemolojinin temel amacının öncelikle inançlarımızın doğru olduğunu iddia etmemizi sağlayan "iyi

<sup>21</sup> Paul Roth, "Epistemology of 'Epistemology Naturalized,'" *Dialectica*, Vol. 53, No. 2, 1999, s. 100.

<sup>22</sup> Murat Baç, "Epistemoloji," *Çağdaş Epistemolojiye Giriş* içinde, İnsan Yayınları, İstanbul, 2011, s. 29.

<sup>23</sup> Platon, *Theaitetos*, *Diyaloglar* içinde, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2012, 201d.

<sup>24</sup> Bkz. Edmund L. Gettier, "Gerekçelendirilmiş Doğru İnanç Bilgi midir?" *Epistemoloji (Temel Metinler)* içinde, çev. Hasan Yücel Başdemir, Hititkitap Yayınevi, Ankara, 2010, s. 51-54.

<sup>25</sup> Kim, "What Is 'Naturalized Epistemology?'" s. 383.

nedenlerin” ne tür nedenler olduğunu araştırmak olduğunu söyler.<sup>26</sup> Bu araştırma bilginin gerekçelendirme unsuru üzerinedir ve Bonjour’a göre de epistemolojiyi normatif kılan bu unsurdur.

Kim ve Bonjour, gerekçelendirme unsurunu epistemolojinin dışına attığı gerekçesiyle, Quine’ın doğallaştırılmış epistemolojisinin normatif olmadığını iddia ederler. Kim’e göre, “delil” gerekçelendirme ile ilişkili bir kavramdır. Bir şey ancak bir başka şeyin düşünülebilmesini ya da gerekçelendirilmesini sağlıyor ise onun “delilidir” ve bu gerekçelendirme her ikisinin “içerikleri” arasındaki ilişkiye gönderme yapar. Yani, gerekçelendirilmiş ve gerekçelendirilen “inançların içeriklerine ilişkin mantıksal ilişkiler ve özellikler aracılığıyla” gerekçelendirme yapılabilir.<sup>27</sup> Kim’e göre, Quine’ın doğallaştırılmış epistemolojisi “yetersiz girdi ve oldukça yoğun çıktı” arasındaki ilişkiyi nedensel bir ilişki olarak açıklar, girdilerin çıktıları gerekçelendirip gerekçelendirmediğiyle ilgilenmez ve böylece normatif olmayan bir etkinliğe dönüşür.<sup>28</sup>

Bonjour da Kim ile aynı görüştedir. Ona göre, normatif epistemoloji bir delilden teoriye geçişin rasyonel olarak mümkün olup olmadığını araştırır. Quine’ın doğallaştırılmış epistemolojisinde delil-teori ilişkisi, rasyonel bir gerektirme olmayan, neden-sonuç ilişkisine indirgenmiştir. Çünkü Quine’ın doğallaştırılmış epistemolojisinin amacı yalnızca duyumsal uyarılar ve inançlar arasındaki nedensel ilişkileri betimlemektir.<sup>29</sup>

Kim ve Bonjour, Quine ile ilgili şu tespitlerinde haklı olabilirler: Quine’ın teori ile delil arasında kurduğu ilişki geleneksel anlayıştaki gibi rasyonel bir ilişki değildir; bu nedenle de gerekçelendirilen bilgi kesin ya da mantıksal anlamda zorunlu bir bilgi değildir. Ancak bu Quine’ın gerekçelendirmeyi epistemolojinin dışına attığını ve bu nedenle doğallaştırılmış epistemolojinin normatif olmadığını göstermez. Quine gerekçelendirme için yeni bir form tespit eder. Bu yeni tarz gerekçelendirmenin aracı gözlemsel delildir. Bu delil teori için kesinlik taşıyan bir doğrulama/gerekçelendirme sağlamaz ama bir teorinin hipotezinin test edilmesi ve yanlışlanması durumunda teorinin revize edilmesi sürecinin tetikleyicisi, dolayısıyla vazgeçilemez bir unsurdur.<sup>30</sup>

<sup>26</sup> Laurence Bonjour, “Against Naturalized Epistemology,” *Midwest Studies in Philosophy*, 1994, sayı 19, s. 284.

<sup>27</sup> Kim, “What Is ‘Naturalized Epistemology?’” s. 396.

<sup>28</sup> a.g.e., s. 390.

<sup>29</sup> Bonjour, “Against Naturalized Epistemology,” s. 287.

<sup>30</sup> Quine ve Ullian, *The Web of Belief*, s. 65 ve 66. Kesinlik taşıyan bir doğrulama/gerektirmenin mümkün olmadığı şöyle açıklanmaktadır: Bir olgu ile doğrulanan hipotez doğru da olabilir yanlış da, ancak bir olguyla yanlışlanan hipotez kesinlikle yanlıştır (a.g.e., s. 102).

Roth, Kim ve Bonjour'un aksine, Quine'in doğallaştırılmış epistemolojisinin normatifliği koruduğunu ancak söz konusu normatifliğin geleneksel anlayıştan farklı olduğunu ileri sürer. Quine başarılı öndeyselerde bulunan bir teori üretmenin normlarını araştırır. Bu normlar, *a priori* hakikatler ya da değişmez inançlarla değil başarılı bilim pratikleri aracılığıyla temellendirilebilir.<sup>31</sup> Bu bağlamda onun epistemolojik yaklaşımının merkezindeki sorun normatif ya da betimsel olma karşılığı değil, bilimin dışında ve bilimin içinde olma meselesidir. Roth'a göre, Quine dünya hakkındaki inançlarımızı gerekçelendirmek için ulaşılabilir en iyi normlara bilimin içinde, onun pratiğine bakarak ulaşma amacındadır ve bu onun normatif bir çaba içinde olduğunun en önemli kanıtıdır.<sup>32</sup>

Roth gibi Foley de Quine'in epistemolojinin normatifliğini muhafaza ettiğini savunmaktadır. Foley'e göre, Quine bakımından normatiflik doğru öndeyside bulunmamızı sağlayacak etkili araçların/metotların belirlenmesi, normlar da doğru öndeyside bulunan teorileri üretme yollarını inşa etmemizi sağlayacak araçlardır.<sup>33</sup> Epistemoloji bu normları tespit ederken bilimin pratiğinden faydalanır. Dolayısıyla bu normlar bilimin kabul edip uyguladığı normlardır ve gerektiğinde bilimdeki yeni pratiklere göre revize edilebilirler.<sup>34</sup>

Fatih S. M. Öztürk bu tartışmaya hem Kim ve Bonjour'un hem de Roth ve Foley'in tespitleriyle bazı benzerlikleri olan bir savla katılır. Öztürk, Kim ve Bonjour gibi, epistemolojiyi normatif kılan gerekçelendirmenin Quine'in doğallaştırılmış epistemolojisinde olmadığını, ancak, Roth ve Foley'e benzer biçimde, Quine'in başka bir bağlamda normatifliği sürdürdüğünü iddia eder.

Öztürk'e göre doğallaştırılmış epistemolojide normatiflik varlığını, geleneksel epistemolojide olduğu gibi gerekçelendirme bağlamında değil keşif bağlamında sürdürür. Öztürk doğallaştırılmış epistemolojide gerekçelendirme bağlamında normatifliğin söz konusu olmadığını şöyle gerekçelendirmektedir:

Gerekçelendirme çabası [...] doğallaştırılmış epistemolojide kesinlikle gündeme gelmez. Çünkü mantıksal bakımdan tutarsız olan iki rakip teori empirik olarak eşdeğer olabileceği için, bilimin gözlem temelinde dedüktif bir tarzda "onaylanması" olanaklı değildir. Bu nedenle, Quine'in doğallaştırılmış epistemolojisinin

<sup>31</sup> Roth, "Epistemology of 'Epistemology Naturalized,'" s. 106.

<sup>32</sup> a.g.e., s. 105.

<sup>33</sup> Foley, "Quine and Naturalized Epistemology," s. 249.

<sup>34</sup> a.g.e., s. 254 ve 255.

üstlendiği temel mesele, iki aşamalı bir süreç olan delil ve teori arasındaki *nedensel* bağıntıyı çalışmaktır.<sup>35</sup>

Öztürk, Quine'ın doğallaştırılmış epistemolojisinin “temel mesele[sinin...] delil ve teori arasındaki *nedensel* bağıntıyı çalışmak” olduğunu vurgulamaktadır. Bir teori ve onu destekleyecek deliller varsa ve söz konusu teori ile deliller arasındaki nedensel bağıntı da ortaya konulabiliyorsa bize göre bu bir tür gerekçelendirmedir. Zira bir öznenin bir teoriye ya da bir önermeye inanmasını mümkün kılacak ya da inanmasına yol açacak bir nedeni ya da delili varsa, söz konusu özne, ilgili teori ya da önerme için gerekçelendirme koşulunu sağlamış demektir.

Dahası Öztürk, Quine'ın *The Web of Belief*'te epistemoloji ile psikolojiyi birbirinden ayırmaya çalıştığını, bunun da başlı başına normatif bir girişim olduğunu belirtmektedir. Zira ona göre Quine bu eserinde epistemolojinin “delillerimiz ışığında neye inanmalıyız, hipotezlerimizi nasıl geliştirip test etmeliyiz gibi normatif soruları” üzerinde durmaktadır.<sup>36</sup> Neye inanacağımızı delillere bağlamak, hipotezlerimizin doğruluğuna ancak onları geliştirip test ettikten sonra inanmak, Quine'ın epistemolojisinde hem normatifik unsurunun hem de gerekçelendirmenin varlığını sürdürdüğünü gösterir. Zira bir önermeye, hipoteze ya da teoriye deliller ışığında inanıyorsak o önerme, hipotez ya da teoriye inanmak için bir gerekçemiz var demektir. Benzer şekilde hipotezleri geliştirme ve onları test edip doğrulama imkânlarını aramak normatif bir çaba olduğu kadar bir gerekçelendirme çabasıdır. Çünkü bu sayede hem kendimizin hem de diğer insanların söz konusu hipoteze inancını kuvvetlendirecek neden(ler) ya da gerekçe(ler) üretmiş oluruz.

Johnsen de Quine'ın doğallaştırılmış epistemolojisinde normatifliğin gerekçelendirme aracılığıyla korunduğunu savunmaktadır.<sup>37</sup> Ona göre, Quine'ın epistemolojisinde gözlemsel delil ve bilimsel metod gerekçelendirmenin aracıdır. Ayrıca, onun belirttiği gibi, Quine'ın yalınlık, muhafazakârlık (kişinin inançlar kümesini kolayca değiştirmeye yanaşmaması anlamında), genellik, çürütülebilirlik, alçakgönüllülük vb. normlar üzerinde durması da onun normatifliğe verdiği önemi göstermektedir.<sup>38</sup>

Johnsen'e göre Quine'ın doğallaştırılmış epistemolojisinin normatifliği güçlü bir biçimde muhafaza ettiği *Theories and Things*'deki şu sözlerinden de anlaşılabilir:

<sup>35</sup> Fatih S. M. Öztürk, “Quine, Doğallaştırılmış Epistemoloji ve Epistemolojinin Normatif Yönü,” *Çağdaş Epistemolojiye Giriş* içinde, İnsan Yayınları, İstanbul, 2011, s. 239 (vurgu Öztürk'ün).

<sup>36</sup> a.g.e., s. 245-246.

<sup>37</sup> Johnsen, “How to Read ‘Epistemology Naturalized,’” s. 90-91.

<sup>38</sup> a.g.e., not. 15, s. 86.

“Bilmek” fiilinde bir [zorlayıcı] engel var. [Bu fiil] bir kesinlik ya da yanlışlanamazlığı gerektiriyor mu? [Eğer gerektiriyorsa] o zaman bilemeyiz. Ama bir teoriye diğerinden daha çok inanmamızın nedenini kendimize nasıl açıklıyoruz diye sorarsak, o zaman bu soru önemli bir sorudur. Gözlemsel delil ve bilimsel yönteme dayalı eksiksiz bir teori bu soruya verilebilecek en iyi cevap olacaktır.<sup>39</sup>

Burada Quine'in normatiflikle ilgili dikkatimizi çektiği iki konu var. Birincisi, Quine, epistemoloji bir disiplin olarak varlığını sürdürecektse bu, bilimlari ve yöntemlerini ciddi bir biçimde dikkate almaksızın olamaz diyor ki bu normatif bir iddiadır. İkincisi, “bir teoriye diğerinden daha çok inanma” konusunda kendimizi ikna etmemiz ya da bu durumu gerekçelendirmemiz <sup>40</sup> için gözlemsel delil ve bilimsel yöntemin, vazgeçilmez araçlar olduklarını vurguluyor. Ona göre kesin ya da mutlak bilgiyi aramak anlamlı bir çaba değildir; hangi teorinin diğerinden daha inanılır olduğu konusunda bir gerekçeye sahip olmak ya da bu konuda kendimizi ikna edebilmek daha önemlidir ve bu konuda en güvenilir aracın gözlemsel kanıt ve bilimsel yöntem olduğunun farkında olunmalıdır. Burada da çok açık bir normatifik olduğuna kuşku yoktur.

İzleyen bölümde Quine'in doğallaştırılmış epistemolojisinin bize göre neden normatif olduğunu ve bu normatifliğin nasıl bir normatifik olduğunu tartışacağız.

### **Doğallaştırılmış Epistemoloji Neden ve Nasıl Normatiftir?**

Toprak, arkadaşı Su'yla konuşurken, yeryüzünün şeklinin bilimcilerin söylediğinin tersine küresel değil kübik olduğunu iddia ediyor. Arkadaşına değer veren ve onu kırmak istemeyen Su, kibarca Toprak'ın bu görüşünü nasıl gerekçelendirdiğini soruyor. Bunun üzerine Toprak tüm ciddiyetiyle “herhangi bir gerekçem yok ama yeryüzünün şeklinin kübik olduğunu *biliyorum*” diyor. Bu durumda Su'nun, bilginin üçlü tanımından bihaber olsa bile, arkadaşı ile ilgili olarak endişelenmeye başlaması kuvvetle muhtemeldir. Yukarıda değindiğimiz gibi bilginin klasik ya da üçlü tanımına göre, gerekçelendiremediğimiz inançlarımızı, doğru olsalar bile, bildiğimizi iddia etmek en hafif deyişle bilisizliktir. Gerekçelendirme, bilme

<sup>39</sup> Aktaran Johnsen, “How to Read ‘Epistemology Naturalized,’” s. 92-93.

<sup>40</sup> Quine'in orijinal sözleri şöyle: “But if we ask rather how we are better warranted in believing one theory than another, our question is a substantial one.” Biz “how we are better warranted in believing one theory than another” ifadesini “bir teoriye diğerinden daha çok inanmamızın nedenini kendimize nasıl açıklıyoruz” diye çevirdik. Ama “warrant” fiilinin eş anlamlıları arasında “gerekçelendirmek [justify]” de gösteriliyor (bkz. <http://dictionary.reference.com/browse/warranted>).

iddiasında bulunabilmek için zorunlu bir unsurdur. Bu nedenle Su, “herhangi bir gerekçem yok ama yeryüzünün şeklinin kübik olduğunu biliyorum” diyen Toprak için endişelenmekte haklıdır.

Bu örneğin ardından “peki neden gerekçelendirilmiş inançlar bize, gerekçelendirilmemişlerden daha iyi, daha değerli ya da daha güvenilir görünmektedir?” sorusu anlamsız görünebilir ya da okurlarımızın bizim için endişelenmesine neden olabilir. Ancak bu soruyu yanıtlamaya çalışmanın, epistemolojinin doğallaştırılmasının onun normatifliğini nasıl etkileyeceği sorusunun yanıtlanması da yardımcı olabileceğini düşünüyoruz. Chase B. Wrenn’e göre bu soru iki epistemolojik yaklaşım çerçevesinde yanıtlanabilir. Bu yaklaşımlardan biri kategorikçilik ya da koşulsuzculuktur. Koşulsuzculuğa göre gerekçelendirilmiş inanç özsel değerlidir. Yani bu yaklaşıma göre gerekçelendirilmiş inançların başka bir amaca hizmet edip etmediğinden bağımsız olarak kendinde ya da kendi başına değerli olduklarını düşünürüz. Diğer epistemolojik yaklaşım ise hipotetikçilik ya da koşulluluktur. Bu yaklaşıma göre gerekçelendirilmiş inanç özsel değil ama araçsal değerlidir. Başka bir deyişle bu yaklaşım, gerekçelendirilmiş inançlara başka bir amaca hizmet etmesinden ötürü değer yüklediğimizi savunur.<sup>41</sup>

Bundan önceki bölümde epistemolojinin doğallaştırılmasının onun normatif gücünü ortadan kaldırdığına dair eleştirilere ve bu eleştirilere karşı çıkan felsefecilerin görüşlerine değinmiştik. Quine zaman zaman bu eleştirilere doğrudan itiraz etmiştir. Bu bölümde hem Quine’in itirazlarından hem de doğallaştırılmış epistemolojinin normatif yanları ile ilgili onun yapıtlarında yer alan görüşlerden yararlanarak bir değerlendirme yapacağız ve doğallaştırılmış epistemolojinin en azından koşullu olarak normatif olduğunu göstereceğiz.

“Reply to Morton White” başlıklı yazısında Quine şöyle diyor: Epistemolojinin doğallaştırılması normatifliği dışarıda bırakmaz. [...] Benim açımdan normatif epistemoloji bir mühendislik dalıdır. Normatif epistemoloji, doğruyu araştırmanın, ya da daha ihtiyatlı bir epistemolojik terim kullanacak olursak öndeyinin, teknolojisidir. Her teknolojiye olduğu gibi, normatif epistemoloji de amacına uygun her türlü bilimsel bulgudan özgürce yararlanır.<sup>42</sup>

*Pursuit of Truth*’ta ise şunları söylüyor:

<sup>41</sup> Chase B. Wrenn, “Hypothetical and Categorical Epistemic Normativity,” *The Southern Journal of Philosophy*, Vol. 42, 2004, s. 273.

<sup>42</sup> Aktaran, Chase B. Wrenn, “Epistemology as Engineering?” *Theoria*, Vol. 72, 2006, s. 63.

Kartezyen rüyadan ayrıldığım noktayı vurgulamak için duyular veya uyarıları değil sinirsel alıcıları ve bu alıcıların nasıl uyarıldığını yazdım. Bu uğraşa doğallaştırılmış epistemoloji dedim, sondaki kelimeyi [epistemoloji] tutmama tepki gösterenlerle tartışacak değilim. Kartezyen rüyanın böylesi bir inkârının küçük bir sapma olmadığı konusunda onlarla aynı fikirdeyim.

Ama onlar, epistemolojinin karakteristik özelliği olan normatif unsurun güme gittiği iddiasıyla tepki göstermekte haksızlar. Kuramsal epistemolojinin kuramsal bilimin bir bölümü olarak doğallaştırılmasıyla normatif epistemoloji de mühendisliğin bir bölümü olarak doğallaştırılmış oluyor: duyusal uyarıyı öndeme teknolojisi.<sup>43</sup>

Quine başka bir eleştiricisine de şöyle yanıt veriyor:

Normatif iptal edilmiyor, doğallaştırılıyor. Doğallaştırılmış epistemolojinin normatif ilkesi deneyimciliğin kendisinden aşağı kalmaz; zira deneyimcilik hem bilimsel yöntemin hem de bilimsel keşfin bir kuralıdır. Dünya ile ilgili bilgimizin sadece duyusal yüzeylerimizdeki etkilerden geldiğini bize söyleyen doğa bilimleridir. Ve besbelli normatiftir, bizim kâhinlere ve telepatıcılara inanmamızı salık verir. [...] Normatif epistemoloji, doğallaştırılmış olan, kısaca bilimin teknolojisidir, duyusal uyarıyı öndeme teknolojisidir. Bilimsel yöntemdir.<sup>44</sup>

Quine'in epistemolojinin doğallaştırılmasıyla normatifliğini kaybedeceği eleştirilerine yönelik farklı bağlamlarda dile getirdiği yukarıda alıntıladığımız görüşlerinde bazı ortak yanlar var. İlk olarak Quine epistemolojinin doğallaştırılmasıyla normatifliğin ortadan kalkacağı iddiasını açık ve kesin bir dille reddediyor. Ona göre epistemolojinin doğallaştırılmasıyla epistemolojinin normatifliği iptal edilmiyor ama doğallaştırılıyor. Epistemolojinin doğallaştırılması, bilginin peşinde giderken, doğruluğu ararken ve öndeyilerde bulunurken bilimlere diğer başka her şeyden daha çok yaslanmaktır. Quine, epistemolojiyi bilimlerden ayırmak yerine, bilgi ile ilgili bu iki etkinliği birbirinin devamı bir bütün olarak görmenin daha doğru olduğuna inanmakta, epistemolojinin (ve normatifliğin) doğallaştırılmasını ise epistemolojiyi bir mühendislik dalına veya bir çeşit teknolojiye benzeterek açıklamaya çalışmaktadır. Quine'a göre teknolojinin ya da bir mühendislik dalının karakteristik özelliği, amaçlarını

<sup>43</sup> Quine, *Pursuit of Truth*, s. 19.

<sup>44</sup> "Comment on Lauener," aktaran, Gilbert Harman ve Ernie Lepore, "Introduction: Life and Work," *A Companion to W.V.O. Quine* içinde, ed. Gilbert Harman ve Ernie Lepore, Wiley Blackwell, USA, 2014, s. 5.

gerçekleştirebilmek için gerek duyduğunda istediği bilimsel yöntemle başvurması, ondan özgürce yararlanmasıdır. Dolayısıyla mühendislik ile bilimler arasında araçsal bir ilişki vardır. Mühendisler hedeflerini gerçekleştirmek için bilimin verilerini araç olarak kullanırlar. Epistemolojinin doğallaştırılmasıyla bilginin doğasını ortaya koymaya çalışan bilgi kuramcıları da, gerek duyduklarında, aslında epistemolojiden apayrı bir alan olarak düşünülmemesi gereken bilimlerin bulgularından ve yöntemlerinden yararlanmakta bir beis görmezler. Esas amaç genel olarak bilgiye özel olarak da doğruya ulaşmak ve doğru öndeyilerde bulunmaktır. O zaman başta bilimler olmak üzere bu amaçlara ulaşmamıza yardımcı olacak araçları kullanmakta bir sakınca yoktur. Bilgi kuramcısı bu araçları kullanmakla epistemolojinin normatif karakterini ortadan kaldırmış olmaz.

Wrenn'in belirttiği gibi, Quine bakımından "mühendislik" ile "normatif bilimin" aynı anlama geldiğini varsayarsak, doğallaştırılmış epistemolojinin normatifliğini ve normatifliğin doğallaştırılmasının ne demek olduğunu açıklamak için başvuru mühendislik benzetmesini daha iyi anlayabiliriz.<sup>45</sup> Wrenn'e göre mühendisliği ya da uygulamalı bilimleri, bilimsel teorilerin daha çok normatif sonuçlarına odaklanmış alanlar olarak değerlendirebiliriz.<sup>46</sup> Zira mühendislik ve uygulamalı bilimler, bilimlerin sunduğu olanaklardan yararlanarak, bizi yaşamımızı kolaylaştıran somut hedeflere ulaştırır. Wrenn'in vurguladığı gibi, "[b]ilim bize dünyanın nasıl işlediğini ve aklımızın bu bilgileri nasıl işlemekten geçirdiğini söyler. Doğallaştırılmış normatif epistemoloji ise bilişsel hedeflerimizi gerçekleştirirken yararlandığımız bilişsel araçlarımızın verimliliğini değerlendirmek için bilime başvurur".<sup>47</sup> Başka bir deyişle, bilim(ler) bize kendimiz, üyesi olduğumuz insan türü, yaşam alanı olarak dünyayı birlikte paylaştığımız diğer türler, inorganik varlıklar, dünyamızın da bir elemanı olduğu güneş sistemi ve evren hakkında pek çok bilgi sağlar. Biz akli kapasitelerimiz ve türlü kısıtlarımız ölçüsünde bu bilgileri işlemeye, sindirmeye çalışırız. Bilimlerin sağladığı bilgileri işleme ya da sindirme sürecinde, "insan özne[ye]" gelen "yetersiz girdi ve oldukça yoğun çıktı" ve teori ve delil arasındaki ilişkileri ele alan doğallaştırılmış normatif epistemoloji kaçınılmaz olarak bilimlerle işbirliği içinde olmak, daha doğrusu onlardan yararlanmak durumundadır.<sup>48</sup>

Bilimsel teorilerin bilgi kuramına normatif etkileri ile ilgili olarak Quine'in *Pursuit of Truth*'ta söyledikleri de oldukça dikkat çekicidir:

<sup>45</sup> Wrenn, "Epistemology as Engineering?" s. 63, 68 ve 70.

<sup>46</sup> a.g.e., s. 68.

<sup>47</sup> a.g.e., s. 69.

<sup>48</sup> Quine, "Epistemology Naturalized," s. 83.

Aslında doğallaştırılmış epistemoloji ile geleneksel epistemolojinin en göze çarpan normu örtüşmektedir. Bu norm deneyimciliğin genel kuralından başka bir şey değildir: *nihil in mente quod non prius in sensu*.<sup>49</sup> Bu doğallaştırılmış epistemolojinin en önemli simgesidir, çünkü bu, yanlışlanabilir olsa bile, dünya ile ilgili bilginizin yalnız sinirsel alıcılarımızdaki etkilerden geldiğini söyleyen, bir doğa bilimi bulgusudur. Ve esasen hala normatiftir; bizi telepaticilere ve kâhinlere karşı uyarır.<sup>50</sup>

Quine'a göre doğallaştırılmış epistemoloji ile geleneksel epistemolojinin normu çakışmaktadır. Bu ilke bize "doğru inançlara sahip olmak istiyorsan kâhinlerin dediklerini değil bilimi ve deneyimleri esas almalısın" dediği için normatiftir. Böylece, bilim ve deneyimden elde ettiklerimizin bizi doğru inançlara ya da hedeflere götürecektir en güvenilir araçlar olduğu belirtilmekte ve bu doğallaştırılmış epistemolojinin temel normu olarak ileri sürülmektedir.

Quine'a göre doğallaştırılmış epistemolojinin normatif yanları bilimsel hipotezlerin keşfi ya da bulunması aşamasında ortaya çıkar.<sup>51</sup> Her ne kadar Quine, *Pursuit of Truth*'ta bilimsel hipotezlerin keşfinin ardından test edilmesi aşaması ile ilgilendiğini, normatifliğin kendini gösterdiği hipotezlerin keşfi işine daha çok J.S. Ullian ile birlikte *The Web of Belief*'te eğildiklerini söylese de *Pursuit of Truth*'ta da bazı bilimsel normlardan söz etmektedir. *The Web of Belief*'te iyi bir hipotezde olması gerekli beş erdem, muhafazakârlık, genellik, yalınlık, çürütülebilirlik ve alçakgönüllülük üzerinde dururken *Pursuit of Truth*'ta bilimcilerin öndeyilerde bulunurken yararlanacağı "yalınlığın maksimizasyonu" ve "zararın minimizasyonu" olarak adlandırdığı iki temel ilkedir söz eder.<sup>52</sup>

*The Web of Belief*'in hemen başında bilginin üçlü tanımını destekleyen tespitlerle karşılaşırız: Bilmek "özel tür bir inanmadır, bilmeden inanabilirsiniz. İnanılan şey doğru olmadığı sürece bu bilme değildir, ayrıca doğru olsa bile inanan inanmak için güçlü temellere sahip değilse bu da bilme sayılmaz."<sup>53</sup> Bu bizi bilginin klasik tanımına götürür: bir inancın bilgi sayılabilmesi için hem doğru hem de yeterli bir biçimde temellendirilmiş olması gerekir.

Ancak bunların ardından söylenenler, bilginin inancın üstünde değer taşıdığı görüşü ile bir karşıtlık oluşturur gibi görünür. Bilgiye ulaşmak

<sup>49</sup> Önceden algılanmadığı halde akılda olan hiçbir şey yoktur.

<sup>50</sup> Quine, *Pursuit of Truth*, s. 19.

<sup>51</sup> a.g.e., s. 20.

<sup>52</sup> a.g.e., s. 15.

<sup>53</sup> Quine ve Ullian, *The Web of Belief*, s. 13.

için keskinleştirmeye çalıştığımız düşünme etkinliğinin kendisi inanç kümемizin “bağdaşımı”<sup>54</sup> ve kapsayıcılığıyla birlikte düşünülmelidir. [...] Ne yaptığımızın farkında olduğumuz sürece bilgi de spekülasyon da değerlidir. Bu iki nokta arasında, bu ikisi de dahil olmak üzere, bütün inançlar spektrumumuz yer alır.”<sup>55</sup> Yani, ne temellendirilmiş doğru inanç anlamında bilgi kendi başına değerli ne de dayanağı olmayan inanç anlamında spekülasyon değersizdir. Her biri inancın kendi bütünlüğü içindeki dalgalanmalarında aldığı şekillerden biridir ve koşullara göre bilgi ya da spekülasyon niteliği kazanır. Bu nedenle incelenmesi gereken temel unsur, bağlamları içindeki inançlardır. Ancak burada yapılmak istenen gerekçelendirmenin epistemoloji dışında bırakılması değil, bu unsurun belirli bir “inanç sistemi” bağlamında anlam taşıyacağına dikkat çekmektir. Dolayısıyla bilgiden çok inanç terimine vurgu yapılmasına rağmen esas belirtmek istenen bilimsel bilginin ya da bilimsel teorilerin nasıl geliştiği ve yanlışlanan teorilerin nasıl revize edildiğidir. Tüm bunları araştırırken epistemolojiye normatiflik kazandıran en önemli unsur olarak görülen “gerekçelendirme” ortadan kaybolmaz. Gerekçelendirmenin aracı gözlem cümlesi olan “delildir” ve doğrulamadan ziyade yanlışlamaya ve yanlışlanan teorinin mutlak doğruya değil, daha doğruya revize edilmesine aracılık eder.

Quine ve Ullian’a göre, “tüm inançlar ve tüm bilimsel teoriler için” en güvenilir delil “gözlem cümlesidir;” zira gözlem cümlesi “dilın deneyime dokunduğu [...] konuşmanın uyarımla koşullandığı” zemini oluşturur.<sup>56</sup> Gözlemin kendisi “bireysel” olmakla birlikte gözlem cümlesinin doğruluğu “öznelerarası bir meseledir.”<sup>57</sup> *Pursuit of Truth*’ta bu öznelerarasılık şöyle tanımlanır: “gözlem cümlesi, aynı dili konuşan kimselerin aynı duruma tanıklık ettiklerinde üzerinde tümüyle hemfikir oldukları olumsal bir durum cümlesidir.”<sup>58</sup> İşte “bilimi nesnel kılan” bu öznelerarasılıktır.<sup>59</sup> Ancak öznelerarasılık gözlem cümlesine kesinlik ya da yanılmazlık kazandırmaz. Gözlem cümleleri dar anlamda ve ancak diğer cümlelere göre doğru olabilir. Bu nedenle bilimsel bilginin karar mercii gözlem cümlesidir.<sup>60</sup>

<sup>54</sup> Quine ve Ullian “coherence” diyor. Bu sözcük Türkçede uyum ve tutarlılık olarak da çevriliyor. Ama Murat Baç’ın belirttiği gibi “coherence” bu ikisini de aşan bir anlama sahiptir. Baç’a göre örneğin bir kümenin elemanlarının “coherence” ya da “bağdaşım” içinde olması için bu elemanların hem birbiriyle tutarlı hem de içeriksel olarak birbirini destekliyor olması gerekir (Murat Baç, *Epistemoloji*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2011, s. 159-162).

<sup>55</sup> Quine ve Ullian, *The Web of Belief*, s. 14.

<sup>56</sup> a.g.e., s. 28. Gözlem cümleleri ile ilgili açıklama için bkz. 4 numaralı dipnot.

<sup>57</sup> a.g.e., s. 28.

<sup>58</sup> Quine, *Pursuit of Truth*, s. 3.

<sup>59</sup> a.g.e., s. 5.

<sup>60</sup> Quine ve Ullian, *The Web of Belief*, s. 51.

Bununla birlikte gözlem cümlesinin bilimsel bilgiye delil oluşu belirli bir bağlam içinde anlaşılmalıdır. Gözlem ve açık seçik doğrulara dayanarak yapılan genellemeler bizi zorunlu bilgiye götürmeyeceği gibi, bilgiye erişmenin tek yolu da bu değildir. Nitekim, Quine ve Ullian'a göre,

[d]oğruya hatta akla dayalı inanca ulaşmanın tek yolu açık seçik doğrulardan ve gözlemlerden çıkarsama yapmak değildir. Başka bir etkili yol da, hem günlük yaşamda hem bilimde, hipotezdir. Tek kelimeyle hipotez tahmin işidir; ama bilinçli ya da bilgece tahmin.<sup>61</sup>

Dolayısıyla hipotez oluşturma bilgiye erişmede etkili bir yoldur. Hipotezin “delili sonuçlarında görülür.”<sup>62</sup> Bu ise “bir hipotezi test etmenin en açık yolunun sonuçlarını test etmek” olduğu anlamına gelir.<sup>63</sup> Sonuçların test edilmesi de ancak gözlem cümlesi ile olacağından, bilimi gerekçelendirmenin aracı olan gözlem cümlesine bağlayan nokta işte burasıdır.

Kuşkusuz, hipotez de son çözümlemede bir inançtır. Ama bir inancı hipotez olarak ilan edebilmek için bazı koşullar sağlanmalıdır. Öncelikle söz konusu inancı hipotez olarak benimsemek ya da ileri sürmek için bir neden/gerekçe olmalıdır. İnsanlar bir hipotezi zaten inanmakta oldukları bir şeyi açıkladığını düşündükleri için benimserler ya da ileri sürerler. Yukarıda belirtildiği gibi hipotezin kanıtı onun sonuçlarındadır.<sup>64</sup>

Dolayısıyla, Quine ve Ullian, spekülasyon, bilgi ve bu ikisinin arasında yer alan inançlar spektrumunun hepsinin değerli olduğunu belirtmekle birlikte bu kavramlar arasındaki farkları görmezden gelmemektedirler. Onların söylediklerine dayanarak hipotez oluşturma betimleyici olduğu kadar normatif bir edim olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Betimleyicidir, çünkü hipotez oluşturma sürecinde bir inancın benimsenmesinin nedeni ya da gerekçesi ortaya konulmakta, bir açıklama yapılmaktadır. Normatiftir, çünkü sonuçlarıyla test edilmiş gerekçeli inanç artık yeni bir nitelik kazanmıştır ve bu nitelik dönüşümünün farkında olanlar üzerinde, bu nitelikte olmayan inançlara kıyasla oldukça farklı bir etkiye sahiptir. Bir bilimcinin küresel iklim değişikliğinin yeryüzündeki türler üzerindeki etkisini gerekçesi ve olası sonuçlarıyla ortaya koyarak “küresel iklim değişikliği dünyadaki yaşamı tehdit etmektedir” demesiyle, fabrika bacasına filtre takılmasını füzuli bir maliyet olarak gören fabrikatörün herhangi bilimsel bir veriye dayanmaksızın “küresel iklim değişikliği bir yalandır” demesi aynı inandırıcılığa sahip değildir. Ya da bir

<sup>61</sup> a.g.e., s. 65.

<sup>62</sup> a.g.e., s. 66.

<sup>63</sup> a.g.e., s. 96.

<sup>64</sup> a.g.e., s. 66.

kardiyoloji uzmanının tıbbi ve istatistiksel verilere ve deneyimlerine dayanarak hastasına “sigara içmeyi sürdürürsen en fazla altı ay yaşayabilirsin” demesiyle, muayeneden sonra aynı hastanın arkadaşının, dedesinin günde iki paket sigara içtiği halde sağlıklı görünmesinden yola çıkarak, “sigaranın sağlığa zararlı olduğu doktorların uydurmasıdır” demesi de aynı normatif güce sahip değildir.

Bu bölümün başında, bilginin klasik tanımı dikkate alındığında, gerekçelendirdiğimiz inançlarımızın gerekçelendiremediklerimize göre, en azından epistemolojik bakımdan, daha değerli ya da güvenilir olduğunu belirtmiştik. Bunun yanında, gerekçelendirilmiş inançlara yüklenen değer niteliğinin farklı olabileceğine de değinmiştik. Nitekim koşulsuzcular gerekçelendirilmiş inançların herhangi bir amacın gerçekleştirilmesinden bağımsız olarak özsel değerli olduğunu düşünmektedir. Koşulculara göre ise bir inancın gerekçelendirilmesi o inancı kendi başına ya da özsel değerli yapmaz; gerekçelendirilmiş inanç yalnızca araçsal bakımdan ya da bir amacın gerçekleşmesine araç olduğu için değerlidir.

Quine’ın, hem doğallaştırılmış epistemoloji kavramını felsefe literatürüne kazandırdığı “Epistemology Naturalized”da hem de bu makaleden sonra yayımladığı yapıtlarında, daha çok ikinci yaklaşıma yakın olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum özellikle doğallaştırılmış epistemolojinin normatifliğini açıklamak için başvurduğu mühendislik benzetmesinde net bir biçimde görülür. Ona göre doğallaştırılmış epistemoloji pekâlâ normatiftir. Ama nasıl geleneksel epistemoloji bilgiye erişme, doğruyu arama ve öndeyilerde bulunma amaçlarını gerçekleştirmek için bilimlerin sunduğu olanaklardan yararlanarak doğallaştırılıyorsa, normatiflik de doğallaştırılmaktadır. İnançlarımızın gerekçelendirilmiş olması kendi başına değil, doğruya daha çok yaklaşmamıza ya da doğru öndeyilerde bulunmamıza katkı sağladığı için değerlidir.

Doğallaştırmayla epistemolojinin normatifliğinin ortadan kalkacağını savunanların doğallaştırılmış epistemolojiye itirazlarını Wrenn aşağıdaki argümanla yalın bir biçimde ortaya koymuştur:

Doğallaştırılmış bilgi kuramları deneyimsel ve bilimsel kuramlardır.

Yeterli bir bilgi kuramı (belli bir anlamda)<sup>65</sup> normatif olmalıdır.

<sup>65</sup> Wrenn’in ikinci öncülde parantez içinde “belli bir anlamda” ibaresini kullanmasının bir nedeni var. Ona göre Quine’in mühendislik yanıtı doğallaştırılmış epistemolojinin normatifliğine yönelik itirazlardan ancak bazılarını geçersiz kılabilir. Örneğin Foley’in standart yorum diye nitelendirdiği, “doğallaştırılmış epistemoloji normatif değildir” itirazını geçersiz kılmaktadır. Wrenn bu itirazı “Basit Normatiflik İtirazı [Simple Normativity Objection]” diye adlandırıyor. Wrenn doğallaştırılmış epistemolojinin normatifliğine bunun dışında altı başka itiraz olabileceğine değiniyor. Ona göre, Quine’in yukarıda belirttiğimiz yanıtları, toplam yedi itirazdan

Deneyimsel [ve] bilimsel kuramlar normatif değillerdir (ya da olamazlar).

O halde doğallaştırılmış bilgi kuramları yeterli değillerdir (ya da olamazlar).<sup>66</sup>

Öncülleri doğru kabul edersek argüman geçerlidir. Dahası, Quine ve doğallaştırılmış epistemoloji taraftarları ilk iki öncüle muhtemelen itiraz etmeyeceklerdir. Ancak gördüğümüz gibi Quine üçüncü öncülü açıkça reddetmektedir. Başta Quine olmak üzere doğallaştırılmış epistemoloji taraftarları muhtemelen deneyimci ve bilimsel teorilerin betimleyici olduğu kadar normatif de olduğuna inanmaktadırlar. Yukarıda değindiğimiz gibi normatifik ve betimleyicilik kavramları birbirini dışlayıcı değildir. Örneğin, “sigara sağlığa zararlıdır” önermesi betimleyici mi yoksa normatif midir? Muhtemelen her ikisi de doğrudur, yani hem betimleyici hem normatiftir. Eğer sağlığa değer veriyorsak ve sigaranın sağlığa zararlı olduğu konusunda yeterli gerekçeye sahipsek, sigara sağlığa zararlıdır önermesi kendiliğinden “o zaman sigara içmemeliyiz” sonucunu da ima edecektir ve bu durumda normatiftir. Ama bu ima edilen sonucu çıkarsamaksızın sadece önermenin kendisine odaklanıldığında yalnızca betimleyiciymiş gibi görülebilir. Örneğin aynı önermeyi bilimsel bir araştırmanın sonucu olarak düşünebiliriz. Bir bilimcinin yaptığı çalışmalar ve elde ettiği bulgular onu “sigara sağlığa zararlıdır” sonucuna ulaştırmış olabilir. Bu durumda bu önermenin yalnızca betimleyici olduğu söylenebilir. Ancak yukarıda belirttiğimiz nedenlerden ötürü aynı zamanda normatiftir. Örneğin “x üniversitesinden y bilimcisinin araştırmaları sonucu sigaranın akciğer kanserinin en başta gelen nedeni olduğu kanıtlanmıştır” gibi bir önermenin yalnızca betimleyici olduğu söylenemez. Kısacası bir önerme aynı anda hem betimleyici hem de normatif olabilir. Bilimlerin ortaya koydukları bulgular bizi sıklıkla normatif sonuçlar çıkarmaya yöneltir. Quine’ın mühendislik benzetmesi bize bunu göstermeyi amaçlamaktadır. Mühendislik ya da uygulamalı bilimler, bilimsel teorilerin sunduğu olanaklardan yararlanarak yaşamımızı kolaylaştıran, yaşamımıza yön veren normatif sonuçlar çıkarmaktadırlar. Benzer şekilde, Quine’a göre doğallaştırılmış epistemoloji,

dördünü geçersiz kılrsa da daha incelikli olan üçüne karşı etkisiz kalmaktadır. Wrenn’e göre, eğer bu üç itiraza karşı sağlam bir argüman geliştirip karşı konulamazsa, doğallaştırılmış epistemoloji ancak “belli bir anlamda” ya da düzeyde normatiftir denilebilir, ama eksiksiz olarak normatiftir denilemez. Biz bu yazıda daha mütevazı bir pozisyonu savunuyoruz. Wrenn belki haklı olabilir, ama biz doğallaştırılmış epistemolojinin koşulsuz ya da kusursuz bir biçimde normatif olduğunu göstermeyi amaçlamıyoruz. Biz yalnızca epistemolojinin doğallaştırılmasıyla onun normatifliğinin tamamen ortadan kalkacağı düşüncesinin yanlış olduğunu göstermek istiyoruz.

<sup>66</sup> Wrenn, “Epistemology as Engineering?” s. 63.

doğruyu arayışımızda ya da öndeyilerde bulunmamızda bize yardımcı olan bir mühendislik dahıdır.

Epistemolojinin normatifliği iki temel başlık altında incelenebilir.<sup>67</sup> Buna göre bilgi kuramları koşullu ya da koşulsuz olarak normatif olabilir. İlkine göre epistemoloji koşullu olarak normatif bir etkinliktir, çünkü konusu olan bilgi ya da gerekçelendirilmiş doğru inanç başka bir amacın gerçekleştirilmesine araç olmaktadır. İkinci yaklaşıma göre ise, epistemolojinin konusu olan gerekçelendirilmiş doğru inancın, başka bir amacın gerçekleşmesinden bağımsız olarak özsel değerli olduğuna inanılmaktadır. Dolayısıyla bu yaklaşıma göre epistemoloji koşulsuz olarak normatiftir. Bu anlamda Wrenn, Quine'ın mühendislik benzetmesinin, doğallaştırılmış epistemolojinin koşulsuz olarak normatif olmadığı itirazını geçersiz kılamayacağını söylemekte haklı olabilir. Ama muhtemelen Quine'ın böyle bir derdi yoktur. Ona, epistemolojinin doğallaştırılması ile normatifliği iptal edilmiş olur denilmektedir. Quine da bu itiraza karşı çıkmaktadır. Ona göre, mühendislik ve uygulamalı bilimlerin, bilimlerin sağladığı bilgisel olanaklardan yararlanarak bizi normatif sonuçlara ve normatif bilgilere ulaştırmaları gibi, doğallaştırılmış epistemoloji de deneyimciliğin ve bilimlerin sağladığı bilgisel olanaklardan yararlanarak bizi normatif sonuçlara ve normatif bilgilere ulaştırır. Söz konusu olanaklardan yararlanarak doğruya daha çok yaklaşabilir ve güçlü öndeyilerde bulunabiliriz. Bu amaçları gerçekleştirmek için bilimcilere güvenmek kâhinlere ya da telepaticilere güvenmekten daha akıllıcadır. O zaman Quine'ın doğallaştırılmış epistemoloji anlayışı ışığında şu sonuca varabiliriz. Deneyimsel ve bilimsel kuramlar betimleyici oldukları kadar normatiftirler. Zira bu kuramlar bizi ister istemez normatif sonuçlar çıkarmaya, yaşamımızı bu sonuçlara göre biçimlendirmeye yöneltirler. O halde bilimleri bilgi kuramından tamamen ayrı değil bir bütün olarak gören, onların birbirinden beslendiğini düşünen doğallaştırılmış bilgi kuramları da pekâlâ normatiftir. Ancak bu koşulsuz bir normatiflik değildir. Quine'ın, epistemolojinin doğallaştırılmasıyla “normatiflik iptal edilmiyor, doğallaştırılıyor” deyişinden esinlenerek biz de doğallaştırmayla epistemolojinin normatifliği iptal edilmiyor, bilimin bulgularına bağlı ya da koşullu hale getiriliyor diyebiliriz. Dolayısıyla doğallaştırılmış epistemoloji en azından koşullu olarak normatiftir. Bu nedenle doğallaştırılmış epistemolojinin normatif olmadığı itirazı geçersizdir.

<sup>67</sup> Örneğin bkz. Wrenn, “Hypothetical and Categorical Epistemic Normativity,” s. 273-290 ve James Maffie, “Naturalism and the Normativity of Epistemology,” *Philosophical Studies*, 59, 1990, s. 333-349.

## **Sonuç**

Bu çalışmamızda Quine'in öncüsü olduğu doğallaştırılmış epistemoloji yaklaşımının normatifliği sorununu ele aldık. Quine bakımından, amacı bilginin doğasını, olabilirliğini ve sınırlarını araştırmak olan bir felsefi disiplinin, bilimlerin sağladığı bilgisel olanaklardan yararlanmaması anlaşılır ve kabul edilebilir değildir. Ona göre bilim ve epistemoloji, birbirinden ayrı disiplinler olarak değil, birbirleriyle güçlü bağları olan ve birbirinin devamı olan bir bütün olarak görülmelidir.

Quine'in "Epistemology Naturalized" başlıklı makalesi doğallaştırılmış epistemolojinin temelini atıldığı yerdir. Bu makale en çok iki konuda eleştirilmiştir. Birinci konu, bu makalede epistemolojinin psikolojinin bir alt bölümü olarak tasvir edilmesidir. İkinci eleştiri konusu da epistemolojinin normatifliği ile ilgilidir. Kimi bilgi kuramcıları doğallaştırma ile epistemolojinin normatifliğinin ortadan kalktığını iddia etmektedir.

Quine bu makalesinde gerçekten de epistemolojiyi psikolojinin bir alt başlığı olarak tanımlamıştır. Ama biz, bu makalenin ve Quine'in daha sonra yayımladığı eserlerindeki görüşlerinin bütünü dikkate alındığında, onun epistemolojisinin bu tanımla bağlanmasının doğru olmadığını düşünüyoruz. Foley'in belirttiği gibi Quine'in epistemolojiyi bilim âleminin bir parçası olarak gördüğü söylenebilir. Ama onun, epistemolojinin insanın bilişsel gelişim sürecini ele alan psikolojinin olanaklarından yararlanmasını istemekle birlikte, epistemolojiyi psikolojinin bir alt bölümü olarak belirlediği düşüncesi abartılıdır.

Yazımızın esas konusu olan doğallaştırılmış epistemolojinin normatifliği sorununa gelince, kimi eleştircilerinin iddialarının aksine, biz Quine'in doğallaştırılmış epistemolojisinin normatifliği koruduğunu düşünüyoruz. Bu görüşümüzü destekleyen önemli dayanak noktaları var.

Öncelikle Quine, açıkça ve doğrudan, eleştircilerinin iddiasını reddetmektedir. Elbette bu yeterli görülmeyebilir. Eleştircilerinin iddialarını reddetmesine karşın, Quine'in teklif ettiği epistemoloji, bir parçası olarak gördüğü bilimler gibi "yalnızca betimleyici" olabilir.

Bizim doğallaştırılmış epistemolojinin normatifliğini yitirmediğine dair ikinci dayanak noktamız yukarıdaki varsayımda gizlidir. Açıkça ifade edilmese bile Quine'in yapıtlarında bilimlerin de doğallaştırılmış epistemolojinin de betimleyici olduğu kadar normatif olduğunu gösteren pek çok iz bulunabilir. Yüzeyin altına inildiğinde pek çok bilimsel ve doğallaştırılmış epistemolojik önermenin betimleyici oldukları kadar normatif oldukları görülebilir.

Quine'ın bazı eleştiricilerinin ısrarla üzerinde durdukları gibi gerekçelendirme bir inancın bilgi statüsüne erişmesinde olmazsa olmaz bir unsurdur. Bu eleştiriciler, doğallaştırılmış epistemolojide gerekçelendirmenin yerinin olmadığını, bu yüzden doğallaştırılmış epistemolojinin normatif olamayacağını ileri sürmüşlerdir. Oysa Quine ne bilginin temel unsurlarından birisi olan gerekçelendirmeyi ne de normatifliği devre dışı bırakmaktadır. Quine'ın doğallaştırılmış epistemolojisinde gerekçelendirmenin aracı gözlem cümleleridir.

Quine'a göre (yeni) bilgiye erişmenin en önemli basamaklarından biri son çözümlemede bir inanç olan hipotezdir. Ama hipotezler gözlem cümleleri ile test edilmedikleri ya da gerekçelendirilmedikleri sürece bilgi mertebesine erişemezler. Dahası hipotez ileri sürme de, betimleyici olduğu kadar normatif bir edimdir. Betimleyicidir çünkü hipotez oluşturulurken bir inancın benimsenmesinin gerekçesi ortaya konularak bir açıklama yapılmaktadır. Normatiftir çünkü gerekçesi ortaya konulan inanç alelade bir inanç olmaktan çıkmış yeni bir nitelik kazanmıştır. Bu niteliksel dönüşüm ona hiç kuşkusuz normatif bir güç kazandırmaktadır.

Son olarak Quine, doğallaştırılmış epistemolojiyi mühendisliğe benzeterek, doğallaştırmayla epistemolojinin normatifliğinin iptal edilmediğini ama doğallaştırıldığını belirtmektedir. Mühendislik, bilimin sağladığı bilgisel olanaklardan yararlanarak nasıl bizi normatif sonuçlara ve bilgilere ulaştırıyorsa, doğallaştırılmış epistemoloji de deneyimciliğin ve bilimlerin sağladığı bilgisel olanaklardan yararlanarak bizi normatif sonuçlara ve bilgilere ulaştırmaktadır. Mühendislik ile bilimler arasındaki araçsal ilişki epistemoloji ile bilimler arasında da vardır.

Buraya kadar sıralananlar doğallaştırılmış epistemolojinin normatifliği koruduğunu göstermektedir. Ancak doğallaştırılmış epistemolojinin normatifliği koşulsuz ya da kategorik bir normatifik değildir. Quine'ın dediği gibi doğallaştırma ile hem epistemoloji hem de onun normatifliği doğallaştırılmaktadır. Bu da hem epistemolojinin hem de onun normatifliğinin bilimin bulgularına bağlı hale getirilmesi demektir. Dolayısıyla doğallaştırılmış epistemoloji koşullu ya da hipotetik olarak normatiftir.

## KAYNAKÇA

- BAÇ, Murat, "Epistemoloji," *Çağdaş Epistemolojiye Giriş* içinde, İnsan Yayınları, İstanbul, 2011, s. 21-48.
- BAÇ, Murat, *Epistemoloji*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2011.
- BONJOUR, Laurence, "Against Naturalized Epistemology," *Midwest Studies in Philosophy*, No 19, 1994, s. 283-300.
- FOLEY, Richard, "Quine and Naturalized Epistemology," *Midwest Studies in Philosophy*, sayı 19, 1994, s. 243-260.
- GETTIER, Edmund L., "Gerekçelendirilmiş Doğru İnanç Bilgi midir?," *Epistemoloji (Temel Metinler)* içinde, çev. Hasan Yücel Başdemir, Hititkitap Yayınevi, Ankara, 2010, s. 51-54.
- HARMAN, Gilbert ve LEPORE, Ernie, "Introduction: Life and Work," *A Companion to W.V.O. Quine* içinde, ed. Gilbert Harman ve Ernie Lepore, Wiley Blackwell, USA, 2014, s. 1-13.
- JOHNSON, Bredo C., "How to Read 'Epistemology Naturalized,'" *The Journal of Philosophy*, Vol. 102, No. 2, 2005, s. 78-93.
- KIM, Jaegwon, "What Is 'Naturalized Epistemology?'" *Philosophical Perspectives*, Vol. 2, (Epistemology) 1988, s. 381-405.
- MAFFIE, James, "Naturalism and the Normativity of Epistemology," *Philosophical Studies*, 59, 1990, s. 333-349.
- ÖZTÜRK, Fatih S. M., "Quine, Doğallaştırılmış Epistemoloji ve Epistemolojinin Normatif Yönü," *Çağdaş Epistemolojiye Giriş* içinde, İnsan Yayınları, İstanbul, 2011, s. 227-252.
- PLATON, *Theaitetos, Diyaloglar* içinde, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2012, s. 453-540.
- QUINE, W.V., "Epistemology Naturalized," *Ontological Relativity and Other Essays* içinde, Columbia University Press, New York ve Londra, 1969, s. 69-90.
- QUINE, W.V., "Natural Kinds," *Ontological Relativity and Other Essays* içinde, Columbia University Press, New York ve Londra, 1969, s.114-138.
- QUINE, W.V.ve ULLIAN, J.S., *The Web of Belief*, McGraw-Hill, Inc. USA, 1978.
- QUINE, W.V., *Pursuit of Truth*, Harvard University Press, USA, 1992.
- ROTH, Paul, "Epistemology of 'Epistemology Naturalized,'" *Dialectica*, Vol. 53, No 2, 1999, s. 87-109.
- WRENN, Chase B., "Hypothetical and Categorical Epistemic Normativity," *The Southern Journal of Philosophy*, Vol. 42, 2004, s. 273-290.
- WRENN, Chase B., "Epistemology as Engineering?" *Theoria*, Vol. 72, 2006, s. 60-79.